

Doniyor Raximovich Tilloyev
Alfraganus University
"Sport faoliyati" kafedrası dotsenti

JISMONIY TARBIYA VA OMMAVIY SPORTNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI HAMDA ULARNI HAL ETISH YO'LLARI

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirishning dolzarb muammolari hamda ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilingan. Tadqiqot normativ-huquqiy hujjatlar, ilmiy-uslubiy manbalar va sohaga oid ochiq axborotlarni mazmuniy hamda qiyosiy tahlil qilishga asoslangan. Tahlil natijasida sport infratuzilmasi va jihozlarining yetarli emasligi, malakali kadrlar taqchilligi, bolalar-o'smirlar sporti tizimidagi uzilishlar, aholining shaxsiy motivatsiyasi sustligi, ta'lim bosqichlarida jismoniy tarbiya dasturlari uzluksizligining to'liq ta'minlanmagani hamda moliyaviy va tashkiliy mexanizmlarni takomillashtirish zarurati asosiy muammolar sifatida tizimlashtirilgan. Sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, sport infratuzilmasini rivojlantirish, kadrlar salohiyatini oshirish, aholining turli qatlamlari uchun qulay sharoit yaratish va monitoringni kuchaytirish ustuvor yechim yo'nalishlari sifatida asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, ommaviy sport, sog'lom turmush tarzi, sport infratuzilmasi, jismoniy faollik, sport ta'limi, motivatsiya, monitoring

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И МАССОВОГО СПОРТА И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Аннотация. В статье проанализированы актуальные проблемы развития физической культуры и массового спорта в Узбекистане и пути их решения. Исследование основано на содержательном и сравнительном анализе нормативно-правовых документов, научно-методических источников и открытых отраслевых материалов. В результате систематизированы основные проблемы: недостаточность спортивной инфраструктуры и оборудования, дефицит квалифицированных кадров, разрывы в системе детско-юношеского спорта, низкая личная мотивация населения, неполная преемственность программ физического воспитания на различных ступенях образования, а также необходимость совершенствования финансовых и организационных механизмов. В качестве приоритетных направлений обоснованы пропаганда здорового образа жизни, развитие инфраструктуры, повышение кадрового потенциала, создание доступных условий для различных групп населения и усиление мониторинга.

Ключевые слова: физическая культура, массовый спорт, здоровый образ жизни, спортивная инфраструктура, физическая активность, спортивное образование, мотивация, мониторинг

CURRENT CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND MASS SPORTS AND WAYS TO ADDRESS THEM

Abstract. The article analyzes current challenges in the development of physical education and mass sports in Uzbekistan and outlines ways to address them. The study is based on content and comparative analysis of regulatory documents, scientific and methodological sources, and publicly available sector materials. The main challenges were systematized as insufficient sports infrastructure and equipment, a shortage of qualified personnel, discontinuities in youth sport development, weak personal motivation among the population, incomplete continuity of physical education programs across educational levels, and the need to improve financial and organizational mechanisms. Promoting a healthy lifestyle, developing sports infrastructure, strengthening professional capacity, creating accessible conditions for different population groups, and improving monitoring are substantiated as priority solutions.

Key words: physical education, mass sports, healthy lifestyle, sports infrastructure, physical activity, sports education, motivation, monitoring

Kirish. So'nggi yillarda aholi salomatligini mustahkamlash, fuqarolarni jismoniy tarbiya va ommaviy sportga keng jalb qilish bo'yicha ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Axborotlashtirish va mehnat jarayonlarining avtomatlashuvi sharoitida kundalik harakat faolligining kamayishi gipodinamiya, tayanch-harakat apparati, yurak-qon tomir va asab tizimi bilan bog'liq muammolar xavfini kuchaytiradi. Shu sababli jismoniy tarbiya va sport jamiyatning jismoniy hamda ma'naviy salomatligini saqlashning muhim vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Jismoniy madaniyat jamiyat umumiy madaniyatining tarkibiy qismi bo'lib, insonning xulq-atvori, mehnat va ta'lim faoliyati, qadriyatlari hamda sog'lom turmush tarziga munosabatiga ta'sir ko'rsatadi. Tahlil qilingan manbalarda

jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanuvchilar ulushi qariyb 30 foiz ekani, ayrim iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda esa bu ko'rsatkich 60 foiz va undan ortiqni tashkil etishi qayd etilgan [2]. Mazkur tafovut sohani rivojlantirishda zamonaviy va tizimli yondashuvlarga ehtiyoj borligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi PF-5924-son va 2020-yil 30-oktyabrdagi PF-6099-son farmonlari, shuningdek Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 29-yanvardagi 65-son qarori jismoniy tarbiya, ommaviy sport va sog'lom turmush tarzini rivojlantirishning tashkiliy-huquqiy asoslarini belgilab berdi [1–2]. Ushbu hujjatlarda muntazam jismoniy faollikni rag'batlantirish, to'g'ri ovqatlanish, zararli odatlardan voz kechish, tiklanish

va reabilitatsiya tadbirlarini tizimli tashkil etish hamda zarur infratuzilmani yaratish vazifalari nazarda tutilgan. Maqolaning maqsadi O'zbekistonda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan muammolarni tizimlashtirish va ularni hal etishning ustuvor yo'nalishlarini asoslashdan iborat.

Materiallar va metodlar. Tadqiqot nazariy-tahliliy dizaynda olib borildi. Material sifatida jismoniy tarbiya va ommaviy sportga oid normativ-huquqiy hujjatlar [1–2], Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasiga doir asarlar [1–2], salomatlik falsafasi bo'yicha ilmiy-uslubiy manba [2] hamda Milliy kutubxona va Milliy olimpiya qo'mitasining ochiq axborot resurslaridan foydalanildi. Manbalarni o'rganishda kontent-tahlil, qiyosiy tahlil, muammolarni tasniflash, tizimlashtirish va umumlashtirish usullari qo'llandi. Tahlil mezonlari sport infratuzilmasi, kadrlar ta'minoti, bolalar-o'smirlar sporti, aholining motivatsiyasi, ta'lim dasturlari uzluksizligi, moliyalashtirish, boshqaruv va monitoring yo'nalishlarini qamrab oldi.

Natijalar. Tahlil O'zbekistonda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirishda o'zaro bog'liq bir nechta muammo mavjudligini ko'rsatdi. Birinchi muammo — aholining keng qatlamlari foydalanishi uchun sport jihozlari, uskunarlar va moslashtirilgan maydonlarning ayrim hududlarda yetarli emasligi. Ta'lim muassasalarini zamonaviy sport anjomlari bilan ta'minlashdagi tafovutlar ham jismoniy

faollikni muntazam tashkil etishga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinci muammo malakali murabbiylar va soha mutaxassislari taqchilligi, ularni moddiy rag'batlantirish va kasbiy rivojlantirish mexanizmlarining yetarli darajada ishlamasligi bilan bog'liq. Uchinchi muammo bolalar va o'smirlar sportida sport zaxirasini izchil tayyorlash tizimini kuchaytirish zaruratidir. Moddiy-texnik bazaning cheklanganligi, yuqori malakali murabbiylar yetishmasligi, innovatsion texnologiyalardan foydalanish ko'lamining torligi hamda sport tibbiyoti va ilmiy ta'minotning amaliyot bilan yetarli integratsiya qilinmagani bu yo'nalishdagi natijadorlikni pasaytiradi.

To'rtinchi muammo shaxsiy motivatsiya bilan bog'liq. Sog'lom turmush tarzining ahamiyati keng e'tirof etilsa-da, aholining barcha qatlamlari muntazam jismoniy faollikka rioya qilmaydi. O'zini boshqarish, ertalabki yurish yoki yugurishga odatlanish, zararli odatlardan voz kechish va sog'lom ovqatlanish ko'nikmalarini shakllantirish faqat axborot targ'iboti emas, balki doimiy rag'batlantirish va qulay muhitni ham talab qiladi. PF-6099-son farmonida kunlik yurish va yugurishni rag'batlantiruvchi raqamli platforma hamda o'n ming qadamlik faollik mexanizmi nazarda tutilgani ushbu masalaning davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanganini ko'rsatadi [2].

Beshinchi muammo jismoniy tarbiya dasturlarining ta'lim bosqichlari o'rtasidagi uzluksizligi, iqtisodiy faol

aholi, keksalar va nogironligi bo'lgan shaxslarni tizimli sportga jalb qilish imkoniyatlari hamda jismoniy faollik ko'rsatkichlarini muntazam monitoring qilish bilan bog'liq. Demak, muammolar faqat sport inshootlari soniga emas, balki boshqaruv, kadrlar, ta'lim, motivatsiya, moliyalashtirish va ijtimoiy inklyuziya omillarining o'zaro muvofiqligiga ham taalluqlidir.

Muhokama. Aniqlangan muammolar ommaviy sportni rivojlantirish alohida tadbirlar bilan cheklanmasdan, davlat boshqaruvi, ta'lim muassasalari, mahalliy hamjamiyatlar, sport tashkilotlari va ommaviy axborot vositalarining uzviy hamkorligiga asoslanishi zarurligini ko'rsatadi. Strategik manbalarda sog'lom va faol jamiyatni shakllantirish, inson kapitalini rivojlantirish hamda sportning ijtimoiy imkoniyatlaridan foydalanish ustuvor vazifalar qatorida belgilangan [1–2]. Shu nuqtai nazardan, tahlil natijalari quyidagi amaliy yo'nalishlarni ustuvor deb hisoblashga imkon beradi:

1. aholining jismoniy tarbiya va sport ta'limiga xizmat qiluvchi zamonaviy milliy tizimni izchil rivojlantirish;
2. sog'lom turmush tarzi, kundalik yurish va jismoniy mashqlarni targ'ib qiluvchi kompleks dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish;
3. maktab, professional va oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya dasturlari uzluksizligini

ta'minlash hamda moddiy-texnik bazani modernizatsiya qilish;

4. murabbiy va mutaxassislarining malakasini muntazam oshirish, ilmiy-uslubiy, tibbiy-biologik va raqamli ta'minotni sport amaliyotiga integratsiya qilish;
5. sport infratuzilmasini hududiy ehtiyojlar va aholining turli guruhlari imkoniyatlarini hisobga olgan holda rivojlantirish, moliyalashtirish va jamoat xavfsizligi mexanizmlarini takomillashtirish;
6. xalqaro sport maydonlarida raqobatbardoshlikni oshirish uchun bolalar-o'smirlar sporti va yuqori malakali sportchilar zaxirasini tayyorlash tizimini kuchaytirish;
7. iqtisodiy faol aholi, keksalar va nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qulay hamda inklyuziv sport muhitini yaratish;
8. ommaviy yurish, yugurish, sport va sog'lomlashtirish tadbirlarining yagona taqvimini shakllantirish, jumladan «Har kuni 5 ming va 10 ming qadam» tashabbuslarini tizimli tashkil etish;
9. fuqarolarning jismoniy faolligi, sog'lig'i va sport bilan muntazam shug'ullanish darajasini yagona mezonlar asosida monitoring qilish.

Taklif etilgan yo'nalishlarning samaradorligi ularni hududlarning demografik, ijtimoiy-iqtisodiy va infratuzilmaviy xususiyatlariga

moslashtirishga bog'liq. Sport inshootlarini qurishning o'zi yetarli emas; ularning foydalanish darajasi, mashg'ulotlar sifati, kadrlar ta'minoti va aholining real ishtiroki muntazam baholab borilishi lozim. Shu bilan birga, ommaviy sport va yuqori natijalar sportini yagona tizimning o'zaro bog'liq qismlari sifatida rivojlantirish sport zaxirasini shakllantirish hamda xalqaro raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish aholi salomatligini saqlash va mustahkamlash, yosh avlodni jismonan hamda ma'nan barkamol etib tarbiyalash va inson kapitalini yuksaltirishning muhim shartidir. Tahlil natijalari infratuzilma, kadrlar, bolalar-o'smirlar sporti, shaxsiy motivatsiya, ta'lim dasturlari uzluksizligi, moliyalashtirish va monitoring

muammolari bir-biri bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatdi. Ularni hal etishda tashkiliy-huquqiy bazani takomillashtirish, zamonaviy sport infratuzilmasini rivojlantirish, malakali kadrlarni qo'llab-quvvatlash, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish hamda aholining barcha qatlamlari uchun muntazam jismoniy faollik imkoniyatlarini kengaytirish kompleks tarzda amalga oshirilishi zarur.

Sport infratuzilmasi, ta'lim muassasalaridagi jismoniy tarbiya faoliyati, inklyuziv tadbirlar va natijadorlik monitoringini yagona boshqaruv tizimida birlashtirish islohotlarning barqaror samarasini ta'minlaydi. Bu yondashuv O'zbekistonning xalqaro sport mavqeini mustahkamlash va kundalik hayotda sog'lom turmush tarzini qaror toptirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi «O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-5924-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-oktyabrdagi «Sog'lom turmush tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-6099-son Farmoni.
3. Doniyor, T. (2023). Ta'lim muassasalarida ommaviy sport tadbirlarini o'tkazish algoritmi. *Alfraganus*, 3(3), 60–64.
4. Utashev, K. N. (2022). Theoretical analysis of motor activity in assessing the mass sports movement of schoolchildren. *Eurasian Journal of Sport Science*, 2(1), 1–4.
5. Abduraimova, N., Sharopova, N., Khujaev, M., Sapayev, V., Fattoyeva, O., & Yusuf, S. (2025). Economic development through analysis of the education and entrepreneurship impacts. *Economic Annals-XXI/Ekonomičnij Časopis-XXI*, 214(3/4), 84.

6. Isoxonovich, M. X. (2022). Middle Ages Movarounnahr Rulers in the Views OF Researchers. *European Journal of Innovation in Nonformal Education*, 2(6), 134-136.
7. Xujayev, M. I. (2018). THE COVERAGE OF THE PROBLEM OF NATIONALARITY AND ITS ROLE ON THE PRESENT DAY IN AHMAD ZAKI VALADI'S WORK. *Мировая наука*, (6 (15)), 61-63.
8. Utashev, K. (2024). Fundamentals of introducing a mass sports movement through theoretical analysis of the daily physical activity of schoolchildren. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 5(01), 298–215.
9. Xasan, O. T. (2024). Ways to solution the problem of physical inactivity in schoolchildren by implementing a system of mass sports. *Alfraganus*, 5(10), 22–26.
10. Ўташев, Х. Н. (2021). Умумтаълим мактабларида оммавий спорт ҳаракатини баҳолашда ўқувчилар ҳаракат фаоллигининг таҳлили. *Fan-Sportga*, 2, 80–82.
11. Ўташев, Х. Н. (2019). Проблемы развития массовой спортивно-оздоровительной работы в общеобразовательных школах. *ББК 75.1 А-437*, 649.
12. О'tashev, X. (2025). Oliy ta'lim muassasasida sport ishlarining ustuvor vazifasi sifatida sport madaniyatini shakllantirishning muhim jihatlari. *Actual Problems of Humanities and Social Sciences*, 5(3), 487–492.